

Még egyszer a gyűlöletről

VISSZHANG - XLVIII. évfolyam 45. szám, 2004. november 5.

Előzetes megjegyzés, No. 1.

Gerő András azt mondta valamikor valamelyik rádióban (nem nyomozok utána, hogy mikor és melyikben, mert ez egyre megy), hogy én Kertész Imrét ostobának neveztem. Olyasmit mondtam szerinte, hogy "Korunk szociális és morális problémáját illetően Kertész Imre ostobább, mint egy tanulatlan sivatagi parasztasszony." Én nyilvánosan helyreigazítottam ezt az állítását, szó szerint idézve A túlélés öröksége című cikkemet, mely az ÉS 2003. július 23-i számában jelent meg: "...megdöbben, hogy a sokat szenvedett író kevésbé lát át korunk alapvető szociális és morális problémáján, mint egy sivatagi tanulatlan asszony." Senki sem állíthatja, hogy a "sokat szenvedett író" kifejezés az "ostoba" szó szinonimája. Azt sem állíthatja senki, hogy kifejezésem kimeríti a gyűlöletbeszéd bármilyen kritériumát, ide értve Gerő kevésbé körültekintő, és józan ésszel nehezen védhető megfogalmazásait is. Ezek után Gerő az ÉS 2004. október 8-i, 41. számában nevem említése nélkül megismételte állítását. Szerinte azt írta az a valaki, akit hihetetlen lelki finomsággal nem nevez néven, hogy a Nobel-díjas író "ostobább, 'mint egy sivatagi tanulatlan asszony'". Az erényes közbeszéd bajnoka tovább szajkózza nyilvánosan megcáfolt rágalmait, miközben a morális normák megtestesítőjének szerepében tetszeleg.

Előzetes megjegyzés, No 2.

Vissza kell mennem a kályhához, ahonnan megindult a tánc. Egy idős asszony, egy holokauszt-túlélő azt javasolta Ernst Nolte német történésznek, aki szerint a gázkamrák humánus berendezési tárgyak voltak, hiszen negyven másodperc alatt haltak meg benne a zsidók meg a romák, kevés fájdalommal, akárcsak a férgek, hogy menjen be stopperrel egy gázkamrába, és ellenőrizze állítását. Minthogy gázkamrák a II. világháború befejezése óta nincsenek, e groteszk ötlet nem fogható fel embertelen javaslatnak, hiszen csupán a nácivédő Nolte embertelenségére világított rá, a groteszk és szatirikus szemléletmód ősi szabályát követve. Varga László levéltáros viszont úgy véli (ÉS, 2004/42.), hogy a glossza írója gázkamráért kiáltott, és így méltatlannak bizonyult az aláíráshoz, amelyet használt. Glosszája alján ugyanis "Túlélőnek" nevezte magát, és ezzel lejáratta ezt az erkölcsileg magasztos fogalmat. Tehát az idős asszony vagy a haláltáborra nem bizonyult méltónak, vagy arra, hogy túlélje ezt. Ebben a dilemmában nem akarok dönteni. Azt azonban leszögezem, hogy nincs olyan indulatos kifejezés, pocskondiázás, az aljasság elítélésére nem található olyan nyomdafestéket nehezen eltűrő szó, amely embertelenségben és empátiahiányban akár csak megközelítené Varga kecses megfogalmazásának embertelenségét. És most tárgyra térek.

A gyűlöletről, No 1

"Költő vagy, csupa szeretet: / szereted-e a legyeket?" - kérdezte esztergomi házában Babits. A legyeket nem szeretjük. A hazug embereket sem szeretjük. A bulistákat sem. A hatalmasságok fara körül számlatömbbel hajlongó, kitolt nyelvű lihegőket sem. A nemzeti, a faji vagy az ösztönélet terén mutatkozó kisebbségeket pocskondiázó tökfeket sem. A szeretet önmagában nem jó. A szeretet akkor jó, ha méltó tárgyat talál magának. Így vagyunk a gyűlölettel is. Miért ne gyűlöljük az embertelenséget? De ha már az embertelenséget gyűlöljük, akkor miért ne gyűlöljük azokat, akik embertelenséget terjesztenek maguk körül? Gerő András folyton-folyvást azzal a követelménnyel hozakodik elő, hogy támadjuk csupán a rossz folyamatokat, ne pedig a személyeket. Csakhogy a folyamatok önmagukban absztrakciók, nem is léteznek a személyek nélkül, akik előidézik őket. Az ember igazából nem az elvtelen bulizást gyűlöli, hanem az

elvtelen bulizókat, akik megvalósítják ezt a bulizást. A nácizmust sem lehet gyűlölni a nácik gyűlölete nélkül. Akik Gerő módján a gyűlöletet pellengérezik ki, azok nem tesznek különbséget a tömeggyilkosok gyűlölködése és a tömeggyilkosokat gyűlölők indulatai között. Minden morális rend arra a felismerésre épül, hogy az ember felelős a tetteiért. Gerő azonban azt indítványozza, hogy a közbeszéd csak a tettel foglalkozzon, az elkövetőt hagyja békén. Legalább Shelleyre hallgathatna, aki 1817-ben így fejezte egy kritikusként írott versét: "Nem osztható az én dühöm: / benned a szeretet / s igazság híját gyűlölöm - hát hogy gyűlöljelek?" Gerő meg lehet elégedve, amiért a gyűlölet itt nem a személy, hanem rossz tulajdonságai ellen irányul; de Shelley tudja, és világga kiabálja, hogy ezek a tulajdonságok a személyben vannak - "I hate thy want of truth and love" -, és nem választhatók le a személytől, ahogy ezt Gerő követeli. Egyébként - és ez az erjedt hab a penészes tortán - ő maga nem követi, amit követel, és ellenfelei okosan teszik, ha törülközővel jelennek meg ott, ahol világga kiabálja rágalmait.

A gyűlöletek közül különösképpen az osztálygyűlöletről lesújtó a véleménye. Én viszont azon a nézeten vagyok, hogy az osztálygyűlölet akkor harapódzik el, ha az osztályelnyomás már alig elviselhető. A hatalmon lévő bolsevikok osztálygyűlölet-elmélete pusztán egy uralkodó osztály alibije volt, mely hatalmának fenntartását szolgálta. De az osztályharc nem szűnt meg a Szovjetunióval. Osztályharc addig lesz, amíg osztályelnyomás és kizsákmányolás tapasztalható. Ezek csúnya szavak, és nincsenek divatban, de napról napra szembe kell néznünk azzal, amit jelentenek. A harmadik világ elnyomottjainak osztálygyűlölete nem gonoszágukból, hanem életkörülményeikből és tehetetlenségükből fakad, és miközben embertelen tettekre is sarkallja őket, segít nekik abban, hogy életben maradjanak. Nem mondom ki, mert ezúttal el szeretném kerülni a gyűlöletbeszéd vádját, hogy mi a véleményem az olyan százhusz forrásból kortyolgató, minden lében kanál értelmiségiről, aki erős szavakat talál az elnyomottak gyűlöletére, de - legalábbis a nyilvánosság előtt - nem zavarja az éhenhalók millióit hordozó Földünk állapota.

A gyűlöletről, No. 2

"Az aljasságra vicsorgó gyűlölet / Is eltorzítja az arcvonásokat. / Az igazságtalanság miatt érzett haragtól / Is bereked a hang." Első változatát az Utódainkhoz című versnek, amelyből ez az idézet való, Brecht 1934-ben, emigrációban írta. "minek is kell fegyvert veretni / belőled, arany öntudat!" - ezt pedig József Attila írta, ugyanebben az évben. A gyűlölet: gyilkos indulat. Fegyvert az ember azért veret, hogy öljön. Mindkét költő szenved attól, hogy a gyűlölet eltorzítja, elemberteleníti az embert. És mindkét költő tudja, hogy - még ha csak szeretni képes, akkor is - magára kell vállalnia az emberi ügy védelme érdekében ezt a torzító indulatot. Még két sort idézek Brecht verséből: "Nem tehettem sokat. De nélkülem az uralmon levők / Biztosabban ülnének helyükön, ezt remélem." Az uralmon levők, akikre Brecht utalt, nem voltak emberbaráti érzelmekkel megingathatók. Brecht kísérletet tett arra, hogy kontrollálja gyűlöletét, és így csökkentse azt a rombolást, amelyet ez az indulat benne magában okozhat. De nem vállalkozott arra az erkölcsi fényűzésre, hogy lemondjon róla, olyan korban, amelyben "Csaknem gonosztett a fákról beszélni, / Mert annyi gasságról hallgatsz, míg ezt teszed!"

Majd ha beköszönt valamely utópia aranykora, akkor az emberiség előrevarázsolja a csupa szeretet Gerő Andrást, körülüli, és szót fogad neki. Addig azonban elsősorban nem a gyűlöletet, és kiváltképpen nem az elnyomottak és megalázottak gyűlöletét kell humánus frázisokkal elítélni, hanem gyűlöletük okát. Miért gyűlölködne a gazdag és uralmon lévő? Semmi oka rá. Ismét József Attilát idézem: "Ha pincéjébe szemet hordunk, / egy pakli 'balkánt' is kibont!". Ő a humanista adományozó, a szénhordó pedig, ha vicsorog, a végén még kiérdemli Gerő András megvetését. Kovács Imre könyvében, A néma forradalomban (1937) olvasható, hogy a Pallavicini-uradalomban 1880 és 1926 között nyolcszor verték szét a telepes-falvak házait, és kergették szét a parasztokat, akik egy 1873-as törvény értelmében megvásárolhatták az épületeket, amelyekben laktak. Lefogadnám, hogy a községeket leromboló grófok szívében nem volt gyűlölet. Ők még 1926-ban is csak éltek törvénytelen előjogaikkal abban a gyönyörű demokráciában, amelyet Gerő kéz kezét mos kolléganőjének legfrissebb és legelmélyültebb történeti kutatásai szerint Horthy Miklós valósított meg csonka hazánk földjén. A hajléktalanná vált parasztok viszont gyűlölködtek,

és ezzel rontották "a szabadság minőségét", hogy Gerő András kifejezésével éljek.

Záró megjegyzés

"Minden arról szól, hogy miként gondolkodunk. Azaz hogy milyen emberek vagyunk" - ez áll Gerő András utolsó ÉS-beli cikkének vége felé. Akinek sikerült eljutnia idáig az olvasásban, annak éreznie kell, mennyire igazak ezek a szavak. Örömmre szolgál, hogy ezzel a gyűlöletmentes elismeréssel zárhatom soraimat.

Eörsi István